

שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 144

מנהגי חודש אלול

ימי חודש אלול ועשרת ימי תשובה הם ימים המסוגלים לתשובה וקרבן ה' יותר משאר ימות השנה, שכן שבימים אלו התרצה ה' למחול לישראל על חטא העגל. לפי שבראש חודש אלול עלה משה רבנו להר סיני בפעם השלישית, כדי לקבל את הלוחות האחרונות, והעבירו שופר במחנה לבל יטעו שוב לעשות עגל.

יום הסליחה לדורות: לאחר ארבעים יום, ביום הכיפורים, ירד משה והלוחות בידו, ובישר לישראל שנתרצו לפני הקב"ה. מאז קבע הקב"ה יום זה ליום סליחה ומחילה לדורות, וכל אותם ימים שמתחילת אלול ועד יום הכיפורים הם ימי רחמים ורצון.

בעניין כוחם של אמירת סליחות בימים אלו, אמרו חז"ל במדרש: "היה דוד יודע שעתידי בית המקדש להיות חרב, והקרבנות יהיו בטלים, והיה מצטער על ישראל במה יהיה כפרה ועוונותיהם. אמר הקב"ה לדוד: בשעה שהצרות באות על ישראל בעוונותיהם, יעמדו לפני יחד באגודה אחת, ויתוודו על עוונותיהם, ויאמרו סדר סליחה [=ג' מידות], ואני אענה אותם" גילוי סדר הסליחה: במה גילה הקב"ה זאת? אמר רבי יוחנן, למדנו מהפסוק (שמות לד): "ויעבור ה' על פני ויקרא". מלמד שירד הקב"ה מן הערפל כשליח ציבור שנתעטף בטליתו ועובר לפני התיבה, וגילה למשה ששה סדר סליחה. ובשעה שישאל מתקבצים ועומדים באגודה אחת לפני ואומרים סדר סליחה - אני אענה אותם, שנאמר: "ה' הושיעה המלך יענו ביום קראנו". (תנא דבי אליהו זוטא פרק כג).

יש חולקים וסוברים שאם בעל הבית מחזיר את המזוזה ומכל מקום, אם המזוזה נבדקה ונמצאה פסולה, ועברה לאחר מכן תיקון כראוי, או אם החליט לקבוע כעת מזוזה חדשה במקומה - לכולי עלמא (לדעת כל הפוסקים) חובה גמורה לחזור ולברך בשעת הקביעה בכל מקרה¹².

יש חולקים וסוברים שאם בעל הבית מחזיר את המזוזה ומכל מקום, אם המזוזה נבדקה ונמצאה פסולה, ועברה לאחר מכן תיקון כראוי, או אם החליט לקבוע כעת מזוזה חדשה במקומה - לכולי עלמא (לדעת כל הפוסקים) חובה גמורה לחזור ולברך בשעת הקביעה בכל מקרה¹³.

מנהגי חודש אלול

ממתי מאחלים ומברכים איש לרעהו ברכת כתיבה וחתימה טובה?

מנהג ישראל לאחל איש לרעהו "כתיבה וחתימה טובה" ו"שנה טובה ומתוקה". יש שהנהגה לאחל כן גם במכתבים בראש המכתב¹⁴, מנהג העולם לאחל ולברך כן במכתבים ששולחים מראש חודש אלול ואילך.

רמז לחודש אלול: בספר "ליקוטי מהרי"ח" מובא רמז יפה למנהג זה, שכן המילה אלול היא ראשי תיבות של הפסוק: "וישאלו איש לרעהו ל'שלום. השימוש בלשון "וישאלו" (מלשון שאלה ובקשה) מרמז על כך שבימים אלו אדם מבקש ומתפלל על שלום חברו¹⁵.

מהו המקור והטעם למנהגם של בני עדות המזרח לקום לאמירת סליחות במשך ארבעים יום רצופים, ומדוע בני אשכנז מתחילים באמירתן רק סמוך לראש השנה? הספרדים ובני עדות המזרח נוהגים לקום באשמורת הבוקר לומר סליחות ותחנונים החל מיום ב' באלול ועד יום הכיפורים (כאשר ביום ראש חודש אלול עצמו אין אומרים סליחות)¹⁶.

ארבעים יום אלו כנגד:

ארבעים יום של משה רבנו בהר סיני: ימים אלו מכוונים כנגד ארבעים הימים שבהם עלה משה רבנו להר סיני כדי להביא את הלוחות השניים ולבקש מחילה על חטא העגל. עד ליום הכיפורים שבו התרצה ה' לישראל ואמר למשה "סלחתי כדברך"¹⁷.

תיקון וכפרה לחטא המרגלים: ארבעים ימי הסליחות באים לתקן את ארבעים הימים שבהם שהו המרגלים בארץ ישראל, וכן את היום הארבעים שבו עשו את העגל.

ולוודא שהכתב נקי, ברור ושלם.

מתי יש לפנות לסופר? כיוון שהמזוזה כבר עברה בעבר בדיקה מוסמכת לחסרות ויתרות, אין צורך קבוע לשלוח אותה להגהת מומחה או למחשב. רק במידת הצורך - אם במהלך הקריאה העצמית מתעוררת שאלה לגבי צורת אות או ספק בפסול - יש לפנות לסופר סת"ם מומחה שיכריע בדבר¹⁸.

כשמורידים את המזוזה כדי לשלוח אותה לבדיקה, על איזה דברים צריך להקפיד?

כשמורידים את המזוזה מהפתח כדי לבדוק יש לשים לב לכמה פרטים חשובים:

סימון מדויק של פתחי הדלתות: יש לסמן על גבי כל מזוזה ומזוזה מאיזה פתח בדיוק היא נלקחה, כדי להבטיח שאחר הבדיקה היא תחזור בדיוק לאותו המקום. מאחר שיש מקומות שחייבים במזוזה מהתורה, ויש מקומות שחייבים רק מדרבנן, או מספק בלבד, ואם יעביר את המזוזה מפתח שחייב במזוזה מהתורה לפתח שחייב במזוזה רק מדרבנן או מספק, נמצא מוריד את המזוזה מקדושה גבוהה לקדושה קלה¹⁹.

צמצום הזמן שהבית עומד ללא מזוזה: יש להשתדל ולהזדרז ככל הניתן להחזיר את המזוזה למקומן במהירות, כדי שהבית לא יישאר ללא מזוזה.

עצה מעשית לבדיקה ממושכת: אם בדיקת המזוזה עתידה להימשך יותר מיממה (למשל, כאשר שולחים אותן לסופר סת"ם בעיר אחרת והן יחזרו רק למחרת), מומלץ שלא להסיר את כל המזוזה בבת אחת. יש להשאיר את המזוזה של פתח הכניסה הראשי במקומה, ולשלוח תחילה את שאר המזוזה החדרים; את המזוזה הראשית ישלח לבדיקה במועד אחר, כדי שהבית לא יישאר חסר הגנה ומצווה לאורך זמן²⁰.

כשחוזר וקובע את המזוזה לאחר הבדיקה האם צריך לחזור ולברך שוב?

יש אומרים שמי שהוציא את המזוזה לבדיקה ונמצאה כשרה, עליו לחזור ולברך בשעת הקביעה "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקבוע מזוזה". הטעם לכך הוא, שנאמר והיה לאדם ספק שמא היא תימצא פסולה, הדבר נחשב כהיסח הדעת וכאילו הוא קובע אותה כעת מחדש. לפי שיטה זו, יש לברך על מזוזה אחת ולפטור את שאר המזוזה. הדין כן גם אם המזוזה שהתה זמן מועט בלבד בבדיקה באופן שלא הוסחה ממנה הדעת לגמרי²¹.

בדיקת המזוזה

האם יש חובה לבדוק את התפילין והמזוזה בכל שנה בחודש אלול, ומהו עיקר הדין בזה?

מנהג חסידים ואנשי מעשה לבצע בחודש אלול בדיקה לתפילין ולמזוזה שברשותם².

מעיקר הדין בתפילין: אם התפילין נקנו מסופר ירא שמים ועברו הגהת ממוחה, אין חיוב לבדוקם אפילו אחר כמה שנים, כיון שמניחים אותם בכל יום האויר שולט בהם ואין בהם חשש עיפוש³.

מעיקר הדין במזוזה: במזוזה הדין שונה - אפילו אם עברו בדיקת מומחה, ישנו חיוב מן הדין לבדוק אותן פעמיים בשבע שנים (כלומר, אחת לשלוש וחצי שנים)⁴.

האם נכון שתפילין מהדורות עדיף שלא לפתוח ולבדוק בגלל סכנת קלקול, או שישנם מצבים שבהם ההלכה מחייבת לבדוק אותן מיד?

ישנם פוסקים המדגישים כי כאשר פרשיות התפילין נכתבו בהידור רב, המנהג הוא שלא לפתוח ולבדוק אותן כלל ללא סיבה מיוחדת; זאת משום שתהליך הפתיחה והסגירה של בתי התפילין טומן בחובו סיכון לא מבוסס להיווצרות תקלות ופגמים בפרשיות⁵.

מתי חובה לבדוק? חובת הבדיקה מעיקר הדין מתעוררת אך ורק כאשר נוצר חשש ממשי לשלמות הכתב. כגון: כאשר התפילין נשכחו בתוך רכב סגור ביום חם (סכנת התכת או דהיית האותיות). או כאשר התפילין נרטבו באופן ישיר ממי גשמים. וכן אם התפילין ספגו לחות משמעותית מזיעה מרובה. בכל המקרים הללו, פג דין החזקה של התפילין, וקיימת חובה גמורה למסור אותן לבדיקת מומחה כדי לברר ולוודא שלא נמחקו או נפסלו האותיות⁶.

האם לאחר שלוש וחצי שנים חובה לשלוח את המזוזה שוב לסופר סת"ם מומחה או לבדיקת מחשב, או שניתן לבדוק אותן באופן עצמאי בבית?

אם המזוזה עברה הגהת מומחה כדין לפני שקבעו אותה בפתח, הבדיקה הנדרשת לאחר שלוש וחצי שנים אינה נועדה למציאת טעויות של חסר או יתר במילים. מטרת הבדיקה היא כללית בלבד: לוודא את שלמות הכתב - שהאותיות לא נשברו או התקלפו, שהקלף לא קיבל לחות, ושאין סדקים או קרעים במזוזה.

מעיקר הדין בדיקה זו יכולה להתבצע באופן עצמאי על ידי שיקרא מתוך המזוזה מילה במילה, בעיון ובנחת,

- 1 תהילים כ: י.
- 2 מטה אפרים סימן תקפא סעיף י. קיצוץ"ע סימן קכב סעיף ג.
- 3 שו"ע או"ח סימן טל סעיף י.
- 4 שו"ע יו"ד סימן רצא סעיף א.
- 5 הגרש"ז אויערבך הליכות שלמה תפילה פ"ד הלכה לו.
- 6 מג"א שם ס"ק יד.
- 7 שו"ת חתם סופר יו"ד סימן רפג. פת"ש סימן רצא אות ג.
- 8 שו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן צז אות כד. ולכן אין להעביר את המזוזה מהדלת הראשית לדלת אחרת, שו"ת והרים הכהן ח"ב סימן לו.
- 9 המזוזה והלכותיה: סימן יט סעיף יח. הליכות מועד אלול עמוד נט.
- 10 שו"ת אדמת קודש יו"ד ח"א סימן יח וכתב שכן המנהג, ובהליכות עולם ח"ח עמוד רסא האריך להצדיק שיטה זו ופסק שכן עיקר, והוסיף שאף שיש
- חולקים מכל מקום במקום מנהג לא אומרים ספק ברכות להלך.
- 11 מהר"ם שיק סימן קפה, ערוך השולחן יו"ד סימן רפט ס"ד, קול יעקב סימן רפט אות ז.
- 12 ועיין עוד בא"ח ש"ב פרשת כי תבוא סעיף ח. הפוסקים שם, הליכות מועד עמוד נח-נט.
- 13 וכן נהג מהרז"ל, ומאידך מציינו בשו"ת 'עבודת הגרשוני' (בהקדמה) שנוהגים לאחל בסוף המכתב. ובסידור היעב"ץ (דיני חודש אלול ס"ב) וכן במטה
- אפרים' כותבים שאפשר לכתבו בתחילת המכתב או בסופו.
- 15 דיני ומנהגי חודש אלול. וה'קהילות יעקב' זצ"ל התחיל לברך כן מעת שבידו את חודש אלול ('אורות רבינו').
- 16 שו"ע סימן תקפא סעיף א. וביום ראש חודש אלול עצמו אין אומרים סליחות. רמ"ע מפאנו עט, משנ"ב ס"ק א. כה"ח א.
- 17 משנ"ב שם ס"ק א.

טעמים על פי הסוד: ארבעים יום אלו מכוונים גם כנגד ארבעים ימי יצירת הולד, כנגד ארבע יודי"ן של שם ע"ב, וכנגד ארבעת עולמות אבי"ע שכל אחד מהם כלול מעשר¹⁸.

מנהג האשכנזים: מתחילים לומר סליחות במוצאי שבת הסמוך לראש השנה, ובלבד שיהיו לכל הפחות ארבעה ימי סליחות קודם ראש השנה (ואם חל בתחילת השבוע, מקדימים למוצאי שבת של השבוע שלפניו).

ארבעה ימים אלו: כדי להשלים את מניין ימי התענית המקובלים (עשרה ימים יחד עם עש"ת, בניכוי הימים שבהם אסור להתענות). וכנגד ארבעת הימים שבהם בודקים קורבן ממום קודם הקרבתו, שכן בראש השנה נאמר "ועשיתם עולה" ועל האדם לבדוק את עצמו ממומי חטאי¹⁹.

מהו הטעם למנהג בני אשכנז לתקוע בשופר במהלך חודש אלול, ומהו הדין לגבי מי שנאלץ להתפלל ביחידות - האם מוטלת עליו חובה ללכת ולשמוע תקיעת שופר, או שהדבר מוגדר כחובת ציבור בלבד?

מנהג האשכנזים לתקוע בשופר בכל יום מימי חודש אלול באחר תפילת שחרית. למנהג זה מצינו כמה טעמים בפוסקים:

זכר לעליית משה להר: זכר לתקיעת השופר שתקעו במחנה ישראל בשעה שמשה רבנו עלה להר סיני לקבלת הלוחות השניים, כדי שלא יטעו שוב בחטא העגל.

עוררות לתשובה: כדי להזכיר את העם ולעורר את הלבבות לקראת ימי הדין, כפי שנאמר בנביא: "אם יתקע שופר בעיר וְעַם לֹא יִתְרַד" (עמוס ג, ו). קול השופר גורם להחריד את העם ומסייע להם לשוב בתשובה שלמה.

לעררב את השטן: התקיעות נועדו לבלבל ולעררב את השטן, כדי שלא יקטרג על עם ישראל בימי רחמים אליו²⁰.

דין המתפלל ביחיד: תקנה זו היא חובת הציבור בלבד. משום כך, מי שמתפלל ביחידות אינו תוקע בשופר לאחר תפילתו, ואין עליו שום חיוב או נצרכות ללכת למקום אחר כדי לשמוע תקיעות²¹.

ציבור ששכח לתקוע בשחרית: קהילה או מניין שלא תקעו בשופר בבוקר לאחר תפילת שחרית, ישלימו את המנהג ויתקעו לאחר תפילת מנחה²². אולם, בלילה אין לתקוע כלל גם לא כדי להתלמד²³.

התקיעות שאחר התפילה: כמה תקיעות צריך לתקוע, והאם צריך לעמוד בשעה ששומעים התקיעות?

ישנן קהילות המקפידות לתקוע בכל חודש אלול את הסדר המלא: תשר"ת, תשר"ת, תשר"ת. מנהג זה מבוסס על דברי ה"ערוך" שאין לתקוע בציבור תשר"ת בלבד, שאם יתקעו סדר אחד בלבד (תשר"ת), הציבור עלול לטעות ולחשוב שזהו עיקר המצווה ותקנת התקיעות, וישכחו את שאר הסדרים. אולם, ברוב הקהילות נהגו לתקוע סדר תשר"ת אחד בלבד בכל יום לאחר התפילה. מנהג זה סמך על שיטת רבנו תם, הסובר שאין לחשוש לטעות כיון בחודש אלול, ולכן אין צורך להכביד על הציבור בסדר המלא²⁴.

בשעה ששומעים תקיעות אלו אין חובה מעיקר הדין לעמוד, אולם מנהג העולם לעמוד בשעת שמיעתן. כמו כן, מי שאוחז באמצע תפילת עמידה ולא יוכל לשמוע את התקיעות לאחר מכן, רשאי להפסיק בשתיקה

ולהקשיב להן, ועדיף שיסיים תחילה את הברכה שהוא עומד בה²⁵.

הזמנים הראויים לאמירת סליחות

מתי הוא הזמן הראוי והמשובח ביותר לאמירת הסליחות והתחנונים בחודש אלול?

הזמן המעולה ביותר לאמירת הסליחות הוא באשמורת הבוקר, כלומר במהלך שלוש השעות האחרונות של הלילה (קודם עמוד השחר)²⁶.

ואמרו חז"ל שהקב"ה כביכול "שט בעולמות" במהלך הלילה, ובשלוש השעות האחרונות - שהן אשמורת הבוקר - הוא שווה בעולם הזה. על זמן ייחודי זה נסוב הפסוק: "וְאֵין אֵלֶיךָ ה' שְׁוֹעֵתִי וּבִבְקֵר תִּפְלְתִי תִקְדָּמְךָ" (תהלים פח, יד). לפיכך זמן זה הוא עת רצון, נהגו ישראל לבקש בהן רחמים ותחנונים²⁷.

למי שמתקשה לומר סליחות באשמורת הבוקר - מהו סדר העדיפויות הנכון: האם עדיף לומר סליחות בחצות הלילה או שמא דווקא בשעות הבוקר המאוחרות (אחר הנץ החמה), ומהן האפשרויות הנוספות במשך היום?

מנהג קדום לומר סליחות מיד לאחר חצות הלילה, משום שעל פי הוזהר הקדוש זמן זה הוא עת רצון גדול²⁸. וכן היה מנהג הבעש"ט הק' זי"ע²⁹. לשיטתם זמן חצות הלילה עדיף על אמירת הסליחות ביום אחר הנץ החמה. ויש דעות שעדיף לומר בבוקר אף לאחר הנץ החמה, מאשר בחצות הלילה, מלבד במהלך הראשון של סליחות שנהגו לומר סליחות במוצאי שבת בחצות³⁰. מי שקשה לו לומר סליחות בחצות הלילה או באשמורת הבוקר, יאמרם יחד עם הציבור בבוקר קודם תפילת שחרית, או לפני תפילת המנחה (עד לשקיעת החמה).

מכל מקום בלילה הראשון (למנהג האשכנזים, בו אומרים "במוצאי מנחה"), רבים מקפידים מאוד שלא לאמור ביום, אלא להקדים ולומר אותן דווקא בעוד לילה - בין אם באשמורת הבוקר (הזמן המובחר ביותר) או מיד לאחר חצות הלילה³¹.

במקומות שבהם קשה מאוד לארגן מניין לאמירת סליחות באשמורת הבוקר או לאחר חצות, האם מותר הלכתית להקדים ולארגן מניין סליחות בשעות הערב, קודם שהגיע זמן חצות הלילה?

לדעת רבותני המקובלים אין לומר סליחות בלילה קודם זמן חצות בשום אופן. כי הזמן שלפני חצות הלילה הוא זמן שבו שולטת מדת הדין ואינו ראוי כלל לתחנונים, ורק לאחר חצות מתחיל זמן של רחמים ורצון הזמן הראוי לאמירת הסליחות. לשיטתם, אין לומר סליחות קודם חצות לילה גם אם על ידי כך יתבטלו לגמרי מאמירת הסליחות³².

ישנם פוסקים שהקלו כהוראת שעה ובשעת הדחק גדולה, בציבור שאינו מסוגל בשום אופן להשכים קום או להמתין לחצות, ומטרת המניין היא לקרוב לעבודת ה'. לשיטה זו, ניתן להקל לומר סליחות לאחר סיום השליש הראשון של הלילה³³.

ובספר משמרת שלום (קידוויב) כתב שנהגו כמה צדיקים וגדולים לומר סליחות קודם חצות הלילה³⁴, משום שקשה להמתין עד חצות, אך יקפידו שיהיה על כל פנים באשמורה האמצעית של הלילה שהוא לערך כשעתים קודם חצות ולא קודם לכן.

יש שכתבו ליישב מנהג המקלים לומר סליחות לפני חצות לבני חו"ל (מאוצות המערב) בלבד, ואמרו ששעת

ישראל והוא עת רצון שיתקבלו התפילות.

28 שו"ת אגרות משה (חלק ב' סימן ק"ה). וכתב הפסקי תשובות (שם) לאלו שאין יכולים להשכים קום לפני עלות השחר, יעדיפו לומר סליחות לאחר חצות הלילה מאשר לדחות אמירת הסליחות לאחר שהאיר היום, וכך דעת הגר"ח קניבסקי בספר אשי ישראל (כתב מ"ה הערה י"ב).
29 מטה אפרים תקפ"א.
30 זצ"ל לאחיזי הרה"ק רבי ברוך ממע"ב זצ"ל.
31 הליכות שלמה (ראש השנה פרק א' אורחות הלכה).
32 אגרות דפראק' כתב, שמנהג כמה צדיקים לאחר חצות אמירת הסליחות בציבור ולאמרו אחר הנץ החמה, ומציין לכתוב בוזה"ק (ח"א דף קע"ח).
33 מטה אפרים תקפ"א.
34 ברכי יוסף שם ס"ק א, ב. משנ"ב סימן תקסה ס"ק יב.
35 א"מ א"ח ח"ב קה.
36 זכר מנהג בגור ובקארלין. וכתב שם, שכמעט ברור לו ששמע מאביו שכך היה נוהג הרה"ק

22 שו"ת אגרי"מ ח"ד סימן כא אות ה.
23 ערוה"ש שם סעיף יב. פסקי תשובות שם אות ג.
24 ב"ח סוף סימן תקצב, פסקי תשובות סימן תקצא אות ג.
25 שו"ת שבת הקהתי ח"ג סימן קפג, ועיי"ש עוד שמי שאוחז באמצע שמו"ע ושומע את התקיעות, אם לא יוכל אחר כך לשמוע שמו"ע ויחזור וישמע להפסיק כדי לשמוע, כיון שהוא מנהג קדמון וצריך מצווה, ומכל מקום אם אפשר יסיים את הברכה שאוחז בה, וע"ע בשו"ת רבב"א אפרים ח"ב סימן קנט, שו"ת משנת יוסף ח"ב סימן סז.
26 שו"ע תקפ"א, סעיף א, מטה אפרים סי' תקפ"א.
27 משנ"ב ס"ק א. ובספר "מאיר עיני חכמים" הוסיף עוד טעם, לפי שידוע שהמלאכים אינם אומרים שירה בלילה, כמו שמצינו במדרש רבה (בראשית ע"ה, ג) אצל שרו של עשו שביקש מעקב אבינו "שלהני כ"י עלה השחר", שהגיע הזמן לומר שירה, וע"כ בתחילת הלילה הקב"ה שט בעולמות ואינו שומע שירה ובסוף הלילה כששט בעו"ז ושומע שירה מבני ישראל, מתעורר רחמים רבים על בני

18 כה"ח סימן תקפ"א אות יד.
19 רמ"א שם, משנ"ב ס"ק ו. והטעם משום שהרבה נהוגים להתענות עשרה ימים עם יוה"כ, לעולם יחסרו ד' ימים מיו"ה ד' יוה"כ שלא יוכלו להתענות, ודייניו ב' ימים של ר"ה, שבת שובה, וערב יוה"כ, לכן צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה, וכדי שיהיה יום קבוע להתחיל תקנו יום ראשון בכל פעם. ועוד טעם שקבעו ד' ימים שכן מצינו בקורבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם ההקרבה, ובכל הקורבנות בפרשת פנחס כתוב "והקרבנם עולה", ובר"ה כתוב "ועשיתם עולה" (מלמד כ"ט ב) ללמד שבה"ה יעשה אדם עצמו כאילו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.
20 טור שם. ועיי' בב"י שמבאר שהוצרך הטור להביא ב' טעמים אלו, כדי ללמדנו שקול השופר הוא הגורם להחריד את העם, ולא די סתם בהעברת קול בעלמא. ועוד בא ללמדנו שהשופר גם מועיל להזכיר את העם בתשובה, ולא רק למנוע מלחטא.
21 ציץ אליעזר חלק ב' סימן מח עיי"ש טעמים לכן ושכן המנהג.

חצות תלוי בזמן חצות לפי שעון ארץ ישראל שאז מתעוררים הרחמים, ועל כן מקומות בחו"ל שהוא עדיין תחילת הלילה, אם באותו זמן בארץ ישראל הוא כבר שעת חצות, מותר לומר סליחות ותחנונים³⁵. עם זאת, יש לציין כי רבים מן הפוסקים חולקים על סברה זו באופן מוחלט וסוברים שחצות נקבע בכל מקום ומקום לפי הזמן המקומי.

הקמים באשמורת הבוקר לומר סליחות ותחנונים קודם תפילת שחרית - האם עליהם לברך "ברכות התורה" לפני שהם מתחילים באמירת הסליחות, או שמא כיוון שמדובר בתפילה ותחנונים ולא בלימוד, ניתן לדחות את הברכות לשחרית?

אסור ללמוד תורה קודם שמברכים את ברכות התורה. ונחלקו הפוסקים אם קריאת פסוקים בדרך של תפילה ותחנונים נחשבת ללימוד תורה ואסור לקוראם קודם ברכת התורה.

לדעת השולחן ערוך: יש לברך ברכות התורה גם קודם קריאת פסוקי תורה הנאמרים בדרך של תפילה ותחנונים. לכן, על פי שיטה זו חובה גמורה לברך ברכות התורה לפני תחילת אמירת הסליחות³⁶.

אולם לדעת הרמ"א: יש לברך ברכות התורה גם קודם קריאת פסוקי תורה הנאמרים בדרך של תפילה ותחנונים. לכן, על פי שיטה זו חובה גמורה לברך ברכות התורה לפני תחילת אמירת הסליחות³⁷.

למעשה כתבו הפוסקים שהמנהג הרווח כדעת השו"ע שאף האומר סליחות בדרך תחנונים, יקדים ויברך ברכות התורה³⁸.

כאשר אומרים סליחות בשעות היום או בחצות הלילה, ויש בפיזיתם אזכורים מפורשים ל"אשמורת הבוקר" או ל"מעמד השחר" - האם צריך לשנות את הנוסח כדי שלא להישמע כדובר שקר?

בנוסח הסליחות יש התייחסות בפיזית לזמן אמירת הסליחות, כגון "רצה עם לך שחר", לחלות פניך במעמד השחר", "הט אוזן לשועם בתפילת השחר", או "חצות לילה לך עבדיך במהללם", או בנוסח אשכנז "ורצה אמירתם בעוד לילות", "שחר קמתי", "באשמורת הבוקר", וכדומה.

יש שכתבו שאין זה כדובר שקר אלא כוונת הפיוט על כלל ישראל האומרים את הסליחות בזמנם הראוי, למעט בידיו שאומר "ריבוננו של עולם אתוודה על עבירות קלות כבאשמורת לילה לסוף אשמורת", שבה מפרש פעולה שהוא עושה כעת ויש לדייק בה. אולם יש מהממרים מאוד לדגל גם בשאר המקומות את הביטוי שלא מתאים לזמן בו הוא עומד³⁹.

אזכורי בכי ודמעות (כמו "דמעתי שימה בנאדך"): כשזכיר דמעותיו על העוונות ואינו בוכה, כגון בנוסח בני ספרד בסליחה המתחילה ב"אליך ה' נשאתי עיני" וכו' כשאומר "העבר חטאתי וכו' וגם את דמעתי שימה בנאדך", ובפיזית "לך אלי תשוקתי"... "אנסך את דמעי לך", וכן בנוסח אשכנז שאומרים "יהי רצון מלפניך שומע כל בכיות שתשים דמעותינו" וכו' - יש שכתבו שאם אינו בוכה באותו מעמד הרי זה נאמר כדובר שקרים⁴⁰. אולם, כתבו האחרונים שיכול לכוון במילים אלו על הבכי והדמעות שהוא עתיד לבכות ביום הכיפורים (שבו רוב המון ישראל מתפללים בכוונה גדולה ובוכים, ובפרט בשעת הווידי). ובנוסח אשכנז שאומרים יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות יכול לכוון על בכיות ודמעות הציבור וכלל ישראל⁴¹.

מרו"ן זצ"ל לומר הסליחות לפני חצות.
35 ספר "מחשבת צעה" בקונטרס פפרפראות לחכמה סימן ח, דף ע"ב, ועיי' עוד בשו"ת יחיה דעת ח"א סימן מ, חזו"ע ימים נוראים עמוד ד.
36 שו"ע סימן מז סעיף ט. רמב"ם בשו"ת פאר הדור (סימן קד), יב"א ח"ד חזו"ע סימן ז, ואם הזמן מצומצם, המקל לברך ברכות התורה לאחר הסליחות, יש לו על מה לסמוך, חזו"ע ימים נוראים עמוד ה.
37 רמ"א שם בשם מהרי"ל.
38 משנ"ב סימן מז ס"ק כז.
39 מטה אפרים סימן תקפ"א סעיף יא. ערוך השולחן שם סעיף יד. הליכות מועד עמוד לד.
40 אליה רבה סימן תקפ"א סק"ו בשם ספר חסידים סימן רג, אחי יעקב בדיני הסליחות דף א אות יא, טהרת המים בשו"ת טהרה מערכה ב אות טל, שדי חמד מערכת ר"ה סימן א אות ה סק"ו.
41 חוות יאיר במקור חיים סימן תקפ"א, חזו"ע עמוד יט, הגרש"ז אויערבך בשליש מועד עמוד כג, הליכות שלמה עמוד ג הערה ה.